גליון 522 שנה ט"ו – עקב

נושא השבוע: **שבעת המינים**

המקור בפרשה: **ארץ חטה ושעורה (ח' ח')**

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי אברהם יצחק ברזל שליט"א
מראשי ישיבת מיר ברכפלד

בענין שבח א"י בזית

בפרשת עקב (פ"ח פ"ז-ח) כתיב כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה וכו' ארץ זית שמן ודבש, וכתב שם רש"י "זית שמן- זית העושה שמן", וביארו המפרשים שהוקשה לרש"י מדוע רק בזית הפסוק מפרט את מה שיוצא מהזית ואומר זית שמן, ובכל הפירות אומר הכתוב רק את הפרי כמו גפן תאנה ורימון, וע"ז מפרש רש"י דבא לומר השבח שהזיתים יהיו תמיד עושים שמן, שזהו עיקר השבח שלהם, ועי' בראי"מ שם.

והנה בפרשת כי תבא (פכ"ו פ"ב) לגבי מצות ביכורים כתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך, וברש"י שם הביא דרשת חז"ל שאין כל הפירות חייבים בביכורים אלא שבעת המינים בלבד, וילפי' לה ארץ ארץ מהאי קרא. ועיי"ש ברש"י שכתב לפרש הקרא ארץ זית שמן וכו', זית אגורי ששמנו אגור בתוכו. ומשמע דהשבח הוא בפרי עצמו שהוא זית חשוב ששמנו אגור בתוכו ואילו בפר' עקב משמע דעיקר השבח הוא מה שעושה שמן, וצ"ב אמאי שינה רש"י פירושו ממה שפי' בפר' עקב, ועיי"ש בשפ"ח.

ונראה בזה, דבפ' כי תבא דמיירי לענין ביכורים הרי שעיקר המצוה הוא להביא את הזית ולא את השמן, וכהא דתנן בפי"ד דחלה מי"א יוסף הכהן הביא ביכורי יין ושמן ולא קיבלו ממנו. ואמנם אם בצרום מתחילה לכך מביאים ביכורי יין ושמן, וכמבו' ברע"ב שם, אבל עכ"פ מבואר מזה שעיקר המעלה בביכורים היא להביא את פרי הזית, ולכך פי' רש"י את השבח של הפרי עצמו שהוא חשוב ששמנו אגור בתוכו. אבל בפרשת עקב דמיירי הקרא בשבח ארץ ישראל, בזה הרי מה שעושה שמן הוא עיקר השבח דעיקר השימוש הוא בשמן, ולכך פירש"י דזית שמן היינו זיתים העושים שמן.

אלא דיל"ע בעיקר הדבר שלגבי ביכורים בעינן פרי, דהנה בהוריות דף י"ג ע"ב אמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח תמוד של שבעים שנה כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה. ובמהרש"א שם בחי' אגדות כתב וז"ל, מזה יש לתת טעם דבכל שבעת המינים דחשיב בתורה חשיב בפירות עצמן דכתיב חטה ושעורה וגפן וכו', חוץ מזית דנקט היוצא ממנו דכתיב זית שמן. משום דהזית גופיה אין בו שבח ארץ ישראל ואדרבה שהוא משכח התלמוד, אבל שמן היוצא ממנו הוא משיב את הלימוד ושבחו של א"י, עי"ש. ולהנ"ל דמבואר דעיקר המצוה לגבי ביכורים הוא להביא זיתים, וצ"ב טעמת המהרש"א דהא בזיתים עצמם אין בהם שבח ועיקר השבח הוא בשמן, וא"כ היה צריך להיות שעיקר המצוה תהיה להביא שמן, וכמו שמצינו בתרומה בפי"ק דתרומות דמובחר להביא שמן לכהן דהוי גמר מלאכה ואין טירחה לכהן.

ונראה בזה, דהנה במי"א סי' ק"יע סקי"ט כ' בשם שער המצוות דהזהירות מאכילת דברים המשכחים כמו זיתים אינה אלא בעמי הארץ , אבל האוכלים בכוונה מוסיפין לו זכירה, ועיי"ש שזו כוונה נסתרת. ולפי"ז י"ל דביכורים הניתנים לכהן שבביהמ"ק, והכהן ודאי יודע בכוונת המאכל, והם רגילים לאכול קדשים, א"כ אפשר לתת להם זיתים ואין אצלם חשש שכחה, א"כ אדרבה הזית עצמו זהו חשיבות בשבילם. אבל בפרשת עקב דמיירי באופן כללי בשבח ארץ ישראל הרי דזית אינו שבח כ"כ, כיון שמשכח תלמודו וכמש"כ המהרש"א. וי"ל עוד, דהנה בפרשת עקב כתיב בפרשה "ושמרתי" את מצות ה' וכו' הרי אזהרה לזכור מה שלומד, וע"ז ממשיך כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה וכו' שכל זה יעזור לזכור מה שלמד, ולהכי ודאי שבח א"י הוא השמן שבזית שעוזר לזכור מה שלומד.

והנה בעיקר מש"כ רש"י בפרשת כי תבא לפרש הקרא דזית שמן היינו זית אגורי ששמנו אגור לתוכו, עי' בר"ש וברע"ב פ"ק דביכורים מ"ג דביארו ע"פ הירושלמי, דזית אגורי הוא שבאים עליו גשמים והוא אוגר שמנו לתוכו והוא מובחר ומשובח, לאפוקי הזיתים שבאים עליהם גשמים והם פולטים שמנם. והנה כל זה נכנס בגדר מובחר וכדאיתא במשנה בביכורים שם, אבל לא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים ולא מזיתי שמן שאינו מן המובחר. אך צ"ע דכשם שבתמרים ובפירות לא פרשה התורה שיביא מתמרים שבעמקים ומפירות שבהרים, ומשום שודאי נדע מעצמינו מה מובחר, וא"כ אמאי בזיתים צריכה התורה לפרש מה מובחר.

ונראה בזה, דבאמת מצד המובחר גם זיתים שאינם אוגרים שמנם הוי מן המובחר אם רוצה אותם לאכילה, אלא שחידשה התורה שיביא זיתי שמן שאוגר שמנו בתוכו, שזהו המובחר בביכורים. ואמנם זיתי אכילה ג"כ כשרים לביכורים אבל מצות ביכורים היא שיביא זית שמן, ובזיתי שמן עצמו יש מובחר ויש שאינו מובחר, ובזה דינו כשאר פירות שיביא זיתי שמן מן המובחר, וזית אגורי הוא המובחר שבזיתי שמן. [ועוי"ל דיש בזה חידוש מיוחד בזית דבמשנה בכלים (פי"ז מ"ח) איתא דבזית שאמרו (לשיעורים) לא גדול ולא קטן אלא בינונית זהו אגורי, ומבואר דזית אגורי אינו לא גדול וא"כ היה מקום לומר דלביכורים יביא זית גדול שהוא המובחר קמ"ל דזית אגורי הוא מובחר אף שאינו הגדול].

ויש בזה הרגשה, דבירושלמי איתא דכל הזיתים אם באים עליהם גשמים הם פולטין את המשקה שבתוכו ואוגרין את הגשמים, אבל זית זה אינו מפליט את שבתוכו אלא אוגר את הגשמים עם המשקה שבתוכו. והלימוד מזה הוא, דיש בנ"א שאף שיש להם "שמן" בפנימיותם אבל כשבא גשם מבחוץ הם מריקים את שמנם, דהם מושפעים מהמים של הגשם, אבל זית אגורי משאיר את שמנו בתוכו, דהוא אינו מושפע מכל סערת הזמן ולכן הוא המובחר בביכורים, וזה רמז לעבודת האדם, ודו"ק. (עיוני רש"י דברים)

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

שבעת המינים

כתוב בתורה, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש.

ואיתא בסוכה [דף ה:] על הכתוב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש, אמר רב חנין כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר, חטה לבית המנוגע וכו', שעורה וכו', גפן וכו', תאנה כגרוגרת להוצאת שבת, רמון וכו', ארץ זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזיתים, דבש וכו', ומסיק שם דבאמת כל הנך שיעורי מהלל"מ נינהו, וקרא אסמכתא בעלמא.

ואינו מובן, דהלא הך קרא בא ללמדנו שבח ארץ ישראל, ואיזה שבח יש במה שמשערין שיעורין בפירות הללו, וברש"י [ד"ה לשיעורין] כתב וז"ל, הפסוק מדבר בשבחה של א"י, שאפילו בדברי תורה צריכין לשער בפירותיה איסורין שבתורה, עכ"ד, ומשמעות דבריו הוא דהמעלה היא שהתורה זקוקה לפירות א"י לפרש שיעורי הלכותיה, דאלו שבעת המינים פירות שנשתבחה בהן א"י המה.

ואינו מובן, היכן מצינו שהתורה זקוקה לפירות אלו, הלא אין זה דין תורה לשער בפירות אלו, דבפשוטו שיעורים דכזית וכגרוגרת, אין זה עצם דין השיעור, אלא שזית וגרוגרת המה רק הכ"ת לידע השיעור.

והנראה לחקור בעיקר כל הנך שיעורים שניתנו למשה בסיני, כגון כגרוגרת להוצאת שבת וכזית וככותבת לשיעור אכילה, האם עיקר השיעור נאמר בעצמו בלא שום דוגמא ומשל, ומה שניתן בסיני למדוד כשיעור פרי הזית, אין זה משום דבאמת שיעורא תליא בבריית הזית, אלא הוא להקל על המעיין לידע איזה שיעור יעדה תורה, או דנימא שבסיני ניתן הזית להיות המידה תלויה בו כ'זית', וכן שאר כל פירות שמודדין בהם.

והוא מוכרח ומבואר מתוך מה שדנו רבוותא קמאי ובתראי, דאם נימא דנשתנו השיעורים ונתקטנו הזיתים, אף שיעורי תורה שתלוים בכזית נשתנו, ובפשוטו אינו מובן, דמה לי שהפרי נשתנה, הרי השיעור לא נשתנה, באופן דנראה מזה שהתורה תלתה את השיעור כ'זית', ופרי הזית ניתן בסיני ככלי מדידה למדוד בו שיעורי תורה התלויים בו, ומאחר שנשתנה פרי הזית הרי מעתה נקבע השיעור לפי שיעור הזית דהאידנא.

ויסוד לזה נראה, ממה דתנן בכלים [פי"ז מ"ו] שם דשיעור הכזית [ושאר השיעורים] הוא בזית בינוני הכל לפי דעתו של רואה, והיינו דלפי מה שנראה כזית בינוני הוא הנחשב כזית, ובאשכול [הלכות חלה] נראה דבכלל הך דינא דלפי דעתו של רואה נכלל דכל אחד לפי מה שנראה לו נקבע לו השיעור כן, וז"ל, המשנה חייבה כל אדם לפי דעתו, ולפי דעתו של רואה יעשה אם חסר אם יותר, ע"כ.

אשר נראה מוכרח מזה כמש"נ, דהנה לכאורה קשה לומר דמכח דינא דתנן דהכל לפי דעתו של רואה, יהא הדין שאם נראה לו מאכל מסוים שהוא כזית בינוני יחשב כבר לכזית, שהרי יתכן שהוא טועה באומדנו, ולקושטא דמילתא אין המאכל בשיעור כזית, ואם כן מה יתן ומה יוסיף שלפי דעתו הוא כן, וצ"ע. אכן למש"נ שהתורה נתנה את עצם פרי הזית בתורת כלי מדידה, א"כ מאחר שלפי דעתו נראה כפרי הזית, הרי נתקיים בזה מה שנתנה תורה למדוד בשיעור פרי הזית, דאין הדין שיהא כשיעור זית, אלא שכל שנמדד בהזית הרי נתקיים בזה דין השיעור שיעדה תורה.

ואף בשיעור הטפחים והאמות, הרי שהתורה נתנה את טפחו של אדם למדידה, ונמצא שאין זה רק אמצעי לידע מהו השיעור, אלא שבאמת טפחו של אדם הוא כלי המדידה של תורה. ובחתם סופר [או"ח סי' קפ"א] האריך דכל אחד יש לו מידה אחרת של טפח לעצמו, הקטן לפי קטנו והגדול לפי גדלו, אלא דבדיני תורה משערין לפי הבינוני, אכן לכל אחד טפח משלו, וו' פעמים משיעור הטפח הרי הוא אמה, יעוי"ש.

וסמך נחמד לזה מהא דאיתא בעירובין [דף יד.] דכל שיש בהקיפו ג' טפחים יש ברחבו טפח, ובכולא תלמודא מבואר דמשערים היקף העיגול פי שלש מרחבו, ומקשה מנא הני מילי, ומסיק דנלמד מים שעשה שלמה בביהמ"ק, והקשו רבוותא מה שייך להקשות מנא הני מילי בדבר שהוא ברור בחשבון, ובתוס' שם [ד"ה והאיכא] הקשו דבסוגיא משמע שהוא בדיוק פי שלש, ואינו כן, אלא פי שלוש ושביעית הוא בקירוב, וצע"ג.

והר"מ [פיה"מ עירובין פ"א מ"ה] כתב וז"ל, צריך אתה לדעת שיחס קוטר העיגול להקפו בלתי ידוע, ואי אפשר לדבר עליו לעולם בדיוק, ואין זה חסרון ידיעה מצדנו כמו שחושבים הסכלים, אלא שדבר זה מצד טבעו בלתי נודע ואין במציאותו שיודע, והקירוב שמשתמשים בו אנשי המדע הוא יחס אחד לשלשה ושביעית, וכיון שזה לא יושג לגמרי אלא בקירוב תפשו הם בחשבון גדול ואמרו כל שיש בהקיפו שלשה וכו'.

ובתשב"ץ [ח"א סי' קס"ה] ביאר הדברים וז"ל, שלא ניתנה התורה למלאכי השרת, כמ"ש בברכות [דף כה:] ובקדושין [דף נד.] על ענינים אחרים, ושמא כך נמסרה להם הלכה שיתנהגו על עיקרים אלו אע"פ שיש בהם קירוב כאילו הם מדוקדקים, ויש סמך בזה מים שעשה שלמה שהלך בו הכתוב על דרך קירוב, עכ"ל, והיינו דמסיני כך נאמר דמדידת העיגול הוא לפי שיעור זה, וכן הכריע בערוך השולחן [יו"ד סי' ל' סי"ג].

וכן משמעות לשון הר"מ [פי"ב טומאת מת ה"ח] וז"ל, זה שהצריכו עשרים וארבעה טפחים על העיקרין שסומכים עליהן חכמים בחשבון כל המשפטים, שכל שיש בהיקפו שלשה יש בו רוחב טפח וכו', שחשבונות אלו בקירוב הן, ע"כ, משמע שחשבונות אלו סומכין עליהן לדינא, [אכן יעויין בתשב"ץ שצידד בסוף דבריו, דלמעשה צריך לדייק בחשבון האמיתי, ורק שחכמים דיברו בלשון קצרה ונקטו כלל זה, יעוי"ש באריכות].

ובחזו"א קונטרס השיעורים [סי' ל"ט סק"ב] כתב וז"ל, הנה כשקבעו חכמים את הזית האגורי היינו כל זמן שמצוי בידן, אבל אם אין מצוי בידן, רשות ביד חכמים שבדורות הבאים לקבוע לכל ישראל מה שנראה להם מן הבינונית בזמניהם, או למסור לכל אחד שיקבע הבינוני לפי דעתו במקומו, ואם לא קבעו חכמים בדבר, ממילא שב הדבר לכל יחיד לפי דעתו של רואה, עכ"ד, והארכתי טובא בכ"ז בפרשת עקב, יעוי"ש.

דבר העורך

לקראת ההכנה הגדולה לראש חודש אלול והכניסה לישיבות, אלו העולים לישיבות קטנות ואלו העולים לישיבות גדולות, נביא דברי הדרכה מרבינו בעל האבי עזרי זיע"א

"שעמו וראו כי טוב ה'", מי ששקוע בלימוד יחד עם מחשבה ותפילה הוא יכול להשיג. הרוצה לדעת, יודע. וכל אחד צריך להתחזק. ברוך ה' שהצליחו ששה עשר בחורים בישיבה לגמור את המסכתא, זוהי באמת הצלחה, כך היה הלימוד מאז ומתמיד, ובאתי לחזק ענין זה, וכאשר יצליחו לגמור בזמן הבא מסכת נוספת ועוד מסכת, זוהי עליה מובטחת. ומתוך זה בא החידוש, בודאי לא לומדים רק את ה"עברי טייטש" [פירוש המילות], אלא לומדים ומתקשים, מעיינים ומדברים זה עם זה, ואם לא מבינים, מדברים עם מי שגדול יותר, שואלים ואם לא מבינים עדיין, ממשיכים הלאה, ובחזרה נוספת מתברר יותר. כך הוא דרך הלימוד, וכך ראיתי מתוך הנסיון. אינני זוכר כמה פעמים למדתי מסכת גיטין, אבל בכל פעם שאני לומד מתיישב לי מה שהיה קשה לי מאז. "כי ה' יתן חכמה - מפיו", כאשר לומדים ברצינות ורוצים ללמוד ולדעת, ה' עוזר.

כל אחד צריך להתחזק. זוהי ההתחלה, שהתחילו לדעת מסכתא, לגמור את המסכתא ולדעת אותה. זוהי ההצלחה הגדולה ביותר שישנה. מי שהוא ריק, באים אצלו כל המחשבות השונות, ומי שממלא כריסו בש"ס ופוסקים, הכל שונה אצלו, וה' יעזור שתהיה הצלחה.

ראשית דבר יש לשים לב להתמדה בלימוד, אני מבוגר מכם, ויודע מתוך הנסיון הרב שכל אחד ואחד יכול לגדול. ואין יוצא מן הכלל, בין בעל כשרון גדול ובין מי שאינו כשרוני, כל אחד יכול לגדול בתורה. הפסוק אומר "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה", ומי שלומד עולה, ומי שאינו מתמיד ואינו לומד, גם אם הוא כשרוני אינו גדל, כך מורה הנסיון, וכך שמעתי גם מדודי רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל שהיוצא גדול בתורה הוא מי שלמד ולאו דוקא הכשרוני, אמנם אי אפשר לבחון את העליה בזמן קצר אלא לאחר תקופה, ובמשך כמה זמנים רואים את התועלת.

והדרך הוא ללמוד את הגמ' ולחזור כמה פעמים, ללמוד מהר יותר ולחזור הרבה. לחזור על מה שלמדו בזמן שעבר, ולהתקדם במסכת שלומדים. לדעת לפחות חצי מסכת שזה כידיעת מסכת קטנה, בזמן נוסף מסכת נוספת, וכשיודעים כמה מסכתות נעשים גדול. בצעירותי חזרתי שמונה פעמים, ולא חזרה מיד על הגמרא שלומדים, אלא לחזור לאחר לימוד של כמה דפים, ולאחר שגומרים פרק לחזור שוב, וכן בסוף שבוע ביום שישי חזרה נוספת. צריך לחזור בתמידות, וכמו שאמר הגר"א לרבי חיים וואלוז'ינר שהתפלא ושאל על כך שחזר סדר מועד י"ד פעם ועדיין איננו מחוור אצלו, ואמר לו וכי מי"ד פעמים אתה רוצה שתדע? אלא כל ימיו בעמוד וחזור קאי".

שלמה יצחק הלוי רוזנשטיין

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

מעלת ז' מינין בא"י

נאמר בפרשת עקב "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח' ח'). ולכאורה יש להעיר מה השבח של א"י שגדלים בו שבעת מינין הרי בשאר ארצות ג"כ גדלין שבעת המינין? הגר"א בחידושיו לברכות דף ל"ה בספרו אמרי נועם כתב לתרץ וז"ל "ועל הפת **כאן הם יזנקים מאיי** [פירוש בענין הרוחניות הבריכה בא עבור א"י ואגב מתברך גם א"י], דהא בחו"ל נמי יש ד' המינין, וקרא משבח ארץ ישראל בשבעת המינין אלא מפני ששבעת המינין יונקין מארץ ישראל וארץ ישראל ושבחתה בלחם כמש"כ "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" והשפעה הולך מא"י לכל העולם כולו, לכך אומרים בברכת הפת מן הארץ שמדובר על א"י ומזכירין שבח של א"י". וכן כתוב בספר שפתי כהן לגורי האר"י הק' פרשת עקב.

הב"ח בסימן ר"ח כתב לפרש נוסח ברכה אחת מעין שלש "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" דקודשית ארץ הנשפע בה מקודשת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקודשת השכינה השוכנת בקרב הארץ, ועל כן אנו מכניסים בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקודשת השכינה ומטוהרתה ונשבע מטובה", לפי דברי הגר"א מובנים דבריו שרק על ד' מינין תקנו ברכת מעין שלש שבהם עיקר שבח ארץ ישראל ובהם נשפעת קדושת א"י בתוך הפירות, ועוד מובא שד' המינין מזינים יותר משאר פירות, משום שיש בהם מעלה יתירה והשפעה של קדושה שזה עיקר המשביע שבאוכל, כמש"כ "וידעת כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וגו' כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", ופירש האר"י ז"ל שהכח הרוחני הוא המזין ומקיים ולכן בד' מינין אלו שיש כח רוחני יותר הם מזינים יותר ויש עליהם שם שביעה ושייך עליהם הפסוק "ואכלת ושבעת" לכן תקנו בהם מעין שלש (עי' מחצית השקל על המג"א או"ח סימן ר). בכתבי הרה"ק רבי פנחס מקורץ זצ"ל כתב דמעלת שבעת המינין בא"י דהיינו דבשאר ארצות לא תמצא שיהיה שם כל המינין במדינה אחת אלא בכל מדינה יש כמה מינין ולא כל השבעה מינין, משא"כ בארץ ישראל בלבד יש שם כל הד' מינין.

ועוד אפשר לתרץ דמלבד זה שהארץ מוציאה הרבה פירות הרי הפירות החלב, ודבש הם מעין דמלבד זה שהארץ מוציאה הרבה פירות הרי הפירות עצמם גדולים מאד יותר מאשר בכל מקום בעולם כמש"כ בתרגום יונתן בפרשת האזינו וזה שבח של פירות א"י.

על הארץ ועל פירותיה

והנה כשאוכל פירות משבעת המינין שגדלו בארץ ישראל יאמר בחתימת הברכה "על הארץ ועל פירותיה" כמובא בגמ' ברכות דף מ"ד ע"א, ומובא באו"ח (סי' ר"ח ס"י) ובמשנ"ב שם (ס"ק נ"ד) דמבדך סיום זה גם אם אוכלם בחו"ל. ונראה להסביר מדוע על פירות חו"ל מסיים על הארץ ועל הפירות, והוא דמובא בס' חסד לאברהם (עין הארץ, נהר כ"א) דמסביר למה לא ירד המן כשנכנסו לארץ ישראל דקן במדבר ירד המן, כי במדבר כל הדברים שבו הם כארץ הצמים שהם תחת ממשלת השורים וע"כ אין פירותיהם ראויים לקבל רוחניות הקדושה כי אין דבר טמא נעשה כלי לקבל רוחניות הקדושה, ואם היתה הקדושה בפירותיהם ובמזונותיהם היה הכל ע"י השורים וח"ו וע"כ נתן להם הקב"ה המן מן השמים שאין בו חלק מן השרים כלל, אמנם פירות א"י הם אותה קדושה ואותה רוחניות שהיה שורה במן, וע"כ אין צורך למן בא"י, להודיעם כח וזכות הארץ. וכתב בס' טוב הארץ להמקובל רבי נתן שפירא זצ"ל (עמ' פ"ז) דבזה מובן מדוע מברכין על פירות א"י על פירותיה ולא על הפירות, להורות כי קדושת הארץ שורה בפירותיה הגדלים בה ולא בפירות חו"ל. יוצא דאכילת פירות א"י גורם לקדושה באדם. (עי' שו"ת דברי יהושע ח"ב סימן כ"ח).

מובא בס' דברי שלמה עמ' קי"ב וז"ל "אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה דף יד.) "דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו לכנס לארץ ישראל, וכי לאכל מפריה הוא צריך, או לשבע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל שאינן מתקיימות אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כלן על ידי. אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם".

הקשה זקני מרדוך זצ"ל וכי מהי הסלקא דעתן ש"לאכול מפריה הוא צריך", הלא ודאי שלא לצורך זה רצה לכנס לארץ. ועוד, מהו הלשון "לאכול מפריה הוא צריך", רצה היה לו לומר. והסביר, כי מובא בשם רבינו האר"י ז"ל "שפירות ארץ ישראל מסגלים ליראת שמים", וזהו שאמרו "וכי לאכול מפריה הוא צריך" — כדי לבא ליראת שמים, והלא אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף לג.): "יראת שמים לגבי משה רבנו מלתא זוטרתא היא".

ובאמת שאינו פלא כי פירותיה של ארץ ישראל מסגלים ליראת שמים, כי אדמת ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ובאדמתה יש לקיים הרבה מצוות כגון: "שמיטה", "ערלה", "דבר", "תרומות ומעשרות", ועוד. אם כן, אינו פלא שלפרותיה יש הסגולה הלזו, וזה שאמר משה רבינו למרגלים: "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" (במדבר יג, כ) אם אתם צריכים חזוק ולקחתם מפרי הארץ.

ויש להביא את דברי החתם סופר בס' תורת משה פרשת בשלח להסביר דברי הגמ' בסוטה (י"ד) "מפני מה נתאוה לא"י וכי לאכול מפריה אלא לקיים מצוות התלויות בארץ". והוא דהמאכלים פועלים בטבע בני האדם והאוכל מאכל גס נעשה גם בטבענו [יש לציין דברי השו"ע יו"ד פ"א שאסור לינוק מחלב נכרים שזה גורם לטמטום הלב]. וכן ברוחניות האוכל דברים קדושים גופו נזדכך ופירות א"י ג"כ אדם מתקדש בהם ומשה רבינו לא היה צריך לזה כפי שמובא במד"ר דמשה היה ממחצה ולמעלה קודש. וזה שהקשו וכי לאכול מפריה "הוא" צריך (עי' תשובות והנהגות ח"ג סי' ע"ה).

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קפ"ח וח"ב סי' קכ"ד) מובא דבגמ' סוטה (מ"ח ע"א) מובא דמיום שחרב בהמ"ק ניטל טעם הפירות ולכן אנו מבקשים ונשבע מטובה מטוב הפירות ע"י שנברך עליה בקדושה ובטהרה, הייני בבנין ביהמ"ק. המסיקו לחדוש דאם יש לו פירות מחו"ל שהם חבובים לו מאשר פירות א"י שיקרים פירות החבובים מחו"ל, אולם ברור שפירות משבעת המינים קודם לכל הפירות אפילו שחבובין עליו, ובפרט אם הפירות משבעת המינין עדיף מאשר פירות משבעת המינין מחו"ל.

על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה

בס' כפתור ופרח דף ל"ז ע"ב כתב דמסתבר דגם על ד' מיני דגן יסיים על הארץ ועל מחייתה". נוסח זה לא נתפשט, וגם בא"י נהגים לחתום על הארץ ועל המחיה הגם דבכך החיים הביא לומר כן יעי' בברכ"י בשם הלכות קטנות ח"ב סימן נ"ה ובפאת השלחן סימן ב' סעיף י"ד, מ"מ עי' בשו"ת הר צבי א"ח סימן ק"ח שמסביר הטעם שלא לאמרה (עי' אור שמח פ"ח הי"ד מהלכות ברכות).

פירות ארץ ישראל יש בהם קדושה

במאכלי שבת

בסוף חידושי חת"ס על מסכת חולין מובא מהמו"ל דפירות ארץ ישראל יש בהם קדושה כמו מאכלי שבת וז"ל "והנה שבח ארץ ישראל זבת חלב ודבש, אם שהוא כפשוטו בלי ספק, מ"מ זה התואר מורה עוד קדושת

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

בענין דבש תמרים

ברכות ל"ח, האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל נהיה בדברו, מאי טעמא זיעה בעלמא הוא, כמאן כי האי תנא דתנן – ר"י פוטר, אמר ליה ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו, פירש"י "כתוש קצת ואינו מרוסק". תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא – מברך עלייהו בורא פרי העץ משמע דבמרוסק לגמרי אין מברכין ברכה הראויה לה. ולכאורה צריך ביאור שהרי בדובשא דתמרי הא דלא מברכין בורא פרי העץ הוא מטעם דהוי זיעה, אבל בפרי המרוסק לגמרי שגוף הפרי הוא אוכל למה לא יברך בורא פרי העץ, וצריך לומר דהוא מטעם שנשתנה וכמבואר בדף ל"ו בדבר דמשתני הפסיד את ברכתו הראוי לו. ולכן בקימחא דחיטי סובר רב נחמן דמרכין שהכל, ורק בשמן זית מברך בורא פרי העץ דאישתני לעילויא, אבל בקמח דחיטי דאית ליה עילוייא אחרינא לא מברכין אלא שהכל נהיה בדברו.

אולם בדובשא דתמרי אי אפשר להפקיע מהברכה הראויה בגלל שנשתנה, שהרי בתורה כתוב ודבש. [ולדעת רה"ג בשם מאליו מהתמרים באמת מברכין בורא פרי העץ כיון דבקרא דבש כתיב], ולכן קאתינן מטעם דהוי זיעה, [וכן כתב הנימוקי יוסף "טרימא כל דבר הכתוש **מקצת** ואינו מרוסק קרוי טרימא ולהכי מברכינן עלייהו בורא פרי העץ דמשום שהם מעוכים לא גריעי כל כך דאישתני מהברכה הקבועה להם"].

(קובץ תשובות ח"ג סי' ל"ב)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

תערובת

ידוע מה שכתב הביה"ל סי' רי"ב כי בתערובת הרוב הוא הקובע, ומאר לי מו"ר הגרח"פ שיינברג שליט"א כי לדעתו סלט פירות יש לברך על הרוב, ואם הרוב הוא עץ יברך בפה"ע. והוסיף ואמר, אף אם בשעה שמברך עלו בכף יותר פירות האדמה יש להסתפק שמא מ"מ יברך בפה"ע משום שפרי עץ לפניו בצלחת ופרי האדמה המעורב עמו דינו כתבלין. ואף הכף שהוציאה מהצלחת נחשבת לחלק מהצלחת ויש להסתפק בזה. וזה פשוט שאדם שמונחים לפניו שתי צלחות באחת תערובת של זיתים עם פרי האדמה או פירות סתם, ובצלחת השנייה תמרים בלבד, שיקדים את הזיתים. שהרי יהוא כי זית קודם לתמר וגם בנידון זה אף שמעורב בו מין אחר נראה פשוט שיברך על הזיתים קודם משום שכל התערובת נקראת זיתים וגם בלאו הכי הרי אוכל זיתים ואין נ"מ שמעורב בהם מין אחר.

ברכת היין

מן המפורסמות כי בזמננו כמעט כל היינות יש בהם רוב יין ומעט מים ובולם כשרים לברכת בורא פרי הגפן. כמו כן יהוא כי מילי הענבים רובם מהולים במעט חוץ ממספר מועט של יקבים ולעתם של הגרשז"א זצ"ל ובנלחט"א הגרי"ש אליישיב שליט"א כי פסולים לקידוש שכל מיץ ענבים כיון שהוסיפו בו מים דינו כזיעת הפירות וברכתו שהכל נהיה בדברו. ושמעתי שכאשר מוסיפים למנהג המקובלים מעט מים יש להוסיף טיפות קטנות מאוד לבל יהפוך את ברכת מיץ הענבים. כמו כן לפי זה בימי הקיץ אם ירצה להכניס קוביית קרח למיץ הענבים לא יוכל לעשות כן אם הקרח יתמוסס במהירות ויתרבו המים במיץ הענבים. ברם, עכ"פ הכנסת הקרח אין בה גנאי לענינות לעתי וסימן לדבר מה שהיו מכניסים פת לתוך הכוס כדי להגביה את היין.

מפוסטר

יין מפוסטר דנו בו הפוסקים אם נחשב מבושל לעניין יין נסך. ובשו"ת אג"מ ובשו"ת יבי"א כתבו שאין בו משום יין נסך. ומצאתי ראיה לזה בדברי הרמב"ן ב"ב דף ג'. ובשו"ת מנחת שלמה סובר שמפוסטר לא נחשב כמבושל. ובדברי שו"ת אורל"צ יש סתירה בזה, כי לעניין יין נסך פסק לחומרא שיין מפוסטר לא נחשב כמבושל ואם נגע בו מחלל שבת נהיה יין נסך, ולעומת זאת כתב כי גבינה ולבן נחשבים שני תבשילים משום שעברו פיסטור ופיסטור כביכול ואין לאכלם בסעודה מפסקת. ויש לתמוה מדוע לעניין יין נסך פיסטור לא כביכול ולעניין תשעה באב פיסטור כביכול. ואין לומר שכתב כן מחמת ספק שהרי ספק דרבנן לקולא.

גלוטן

חולי לליאק ב"מ האסורים באכילת גלוטן ובעבורם מסירים את הגלוטן ממאכליהם. והנה יש לו איזהו מקומן חיטה ללא גלוטן ואני מסתפק שמא איבדה חיטה זו את מעלת החיטה שבה, משום שיסוד עניין החיטה הוא האפשרות שלה להחמיץ ובאשר אין לחיטה אפשרות החמצה חזרה להיות מין ממיני הקטניות. וידוע כי הגלוטן הוא החומר היולי החמצה וסימן לדבר ההלכה בסי' תג"ג שאורז מותר לאכול בפסח משום שאינו מחמיץ. ולפי זה יש לדון שחיטה זו פסולה למצה ומ"מ ולאי שאסורה באכילה בפסח גם אם לא החמיצה אם לא הושגחה כראוי.

שניצל

ידוע הכלל המובא בסי' ר"ח שכאשר נותנים קמח לתוך דבר מבריכים בורא מיני מזונות ואפילו אם הוא מועט, ואם עושים לדבר לא מבריכים בורא מיני מזונות. ויש להתבונן מדוע נהגים לבדר על שניצל שהכל נהיה בדברו, והרי מטפה הוא שכבת דגן. ואמר לי מו"ר הגרח"פ שיינברג שליט"א שיש להגדיר שכבת דגן זו כתבלין בלבד. ואכן אם יש שכבה נכבדת מתקיימת הלכה בסי' ר"ח סע' ג' שמבואר שם שאם עושים כן שיסעור הלב מבדר בורא מיני מזונות ולפי זה שניצל עבה ברכתו במ"מ.

קציצות

אין לנו יודע מדוע קציצות ברכתן שהכל שהרי מכניסים לתוכן פירורי לחם לרוב. ואם היו מכניסים לצורך הדבקה ברכתן שהכל אבל יהוא כי במוסלות ליבוי שונים מכניסים בשפע כדי לחסוך בבשר. ולפי זה ברכתן בורא מיני מזונות. ואמר לי חכם אחד שקציצות שמן קובע, וכיוון שהשם הוא קציצה לא משתנה ברכתן. אכן בספר אורל"צ כתב לברך על כדורי פלאפל במ"מ אם הכניסו בהם דגן רב. ונראה שסברתו היא כי השם לא קובע מאומה.

הארץ ופירותיו, כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם ומוסיף אהבה ודבקות בה', כי התורה הברורה בלי פוסלת נקרא "דבש וחלב תחת לשונך" כמו הדבש המוציאין מקליפת התמרה וגם החלב, כי פירות ארץ ישראל. ולומדו לדבר זבת חלב ודבש סופי תיבות "שבת", כי יש בכל מאכלי קדושה כמו סעודת שבת. וזה מה שכתב בחידושי כתב סופר פרשת שופטים בשם אביו החתם סופר וצ"ל דמה שאמרו חז"ל במסכת קידושין (ס"ט ע"ב) ארץ ישראל גבוה מכל הארצות היינו במעלה ובחשיבות ולא שהוא גבוה בפועל.

פירות ארץ ישראל מוסיפים חכמה

רבי יעקב עמדין בס' מור וקציעה או"ח סימן ר"ח כתב "אע"ג דאמרינן בסוטה י"ד ע"א "יכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך", אנו ודאי צריכים להם כי פירות א"י מוסיפין כח וחכמה כמו שאמרו חז"ל ב"ב דף קנ"ח ע"ב "אורא דא"י מחכים" (עי' שו"ת תורה לשמה לבעל הבן איש חי סימן תי"ח מש"כ על ענין חיבוב פירות ארץ ישראל).

טעם בפירות ארץ ישראל

בס' עלינו לשבח פרשת וילך מובא שהגאון רבי יצחק שלמה אונגר זצ"ל סיפר שפעם כאשר היה בחתונה החתישב ליד האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל והרבי לקח כמה פירות מהצלחת ואמר לו "תסתכל על הפירות הללו פירות ארץ ישראל כמה יפים הם כמה טעימים הם, כשהייתי בחו"ל גם שם היו פירות יפים אבל לא היו טעימים כמו הפירות של הארץ הקדושה", כשדמעות בעיניו אמר הרבי שלמרות הסתכר הגדול בו אנו נמצאים הותיר הקב"ה עדיין טעם בפירות א"י.

זית שמן ודבש

דרשו חז"ל שמ"כ "ודבש" היינו דבש תמרים, וכך תירגם יונתן בן עוזיאל מומן תומרייהא עבדין דבש", וכן מפורש בירושלמי פ"ג דביכורים הלכה ג' –"ודבש אלו התמרים. וכן מפורש ברש"י לגבי ביכורים דברים כ"ג ב'. וכתב הרא"מ (שם) דר"ל למעט דבש דבורים, והיינו כיון שכל הפסוק דארץ חטה ושעורה בשבח פירות א"י מדובר ודבש דבורים לא הוי מפירות א"י, הרע"ב מסכת ביכורים פ"א משנה י' כתב להעיד מדוע כתוב דבש ולא תמרים? ומתרץ וז"ל "והנרצה מהתמרים הוא הדבש שבהם שהרי התורה קראה לתמרים דבש". (עי' משנה למלך פ"ב דביכורים הלכה ט' שו"ת חתם סופר או"ח סימן קצ"ז ובחידושיו למסכת נדרים דף נ"ה ע"א ובשדי חמד מערכת הד' אות מ"א ובס' פרדס יוסף פ' ויקרא אות ס').

והנה לגבי ברכת דבש הזב מתמרים נפסק בשו"ע סימן כ"ב סעיף ח' "דבש הזב מהתמרים מברך עליו שהכל וכן על כל משקין הויצאין מכל מיני פירות חוץ מזיתים ועבבים מברך שהכל. בגמרא (ברכות דף לח.) ואמר מר בר רב אשי "האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו, מאי טעמא זיעה בעלמא הוא", כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוגיות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר (דזיעה בעלמא הוא, ואין שם תרומה חל עליו, ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים ועבבים בלבד, והיינו כמר בר רב אשי, רש"י ד"ה ורבי).

הרא"ש בפ"ו דברכות סימן י"ב מביא שיטת הבה"ג דהיינו דווקא כשנתערב במים אבל אם אכל את הדבש לבדו מברכין עליו בורא פרי העץ דהוה כמו שמן זית דמברכין עליו בורא פרי העץ. הרא"ש (שם) ביאר דאין דעת הבה"ג דעל כל מי פירות מברכים עליהם שהכל, אלא דגם הבה"ג מודה דהיוצא מן הרימונים ומן התאנים מברכים עליהם שהכל, ודווקא 'דבש' ס"ל דמברכים עליו בורא פרי העץ, משום דבקרא כתיב 'זבת חלב ודבש' ולא כתיב 'תמרים', אם כן קרא איירי בדבש הזב מן התמרים ובכלל שבעת המינין הוא ומברך עליו בורא פרי העץ וברכה אחת מעין שלש, ומה דבאמת נשתנה ברכת הדבש משאר מי פירות, משום דמי פירות כמי הרימונים ותאנים ויין תפוחים, אינם יוצאים רק על ידי כתישה וסחיטה, מש"כ דבש שזב מאליו מן התמרים לכן מברכים עליו בורא פרי העץ.

ועיין ביד אפרים (על הט"ז סק"ה), ובראש יוסף להפרי מגדים (ברכות לח.). שהאריכו דודאי אין כונת הבה"ג דכל משקה שיצא מאליו מברכים על מימיו בברכת הפרי עצמו, אלא דווקא 'דבש' תמרים' דכיון שודרכו לצאת מעצמו, לכן לא הוי כזיעה בעלמא, אבל דבש תאנים או שאר מי פירות אף שלפעמים יוצאין מאליהם, מ"מ כיון שאין דרכן שיצאו מאליהם, לכן אף כשיצאו מאליהם אין מברכים עליהם רק שהכל.

והנה אף שהלהלה פסקו הטור והשו"ע (סעיף ה) כהרשב"א והרא"ש, דדבש היוצא מתמרים אף ביצא מעצמו מברכים עליו שהכל, אכן כתב בכף החיים (סק"ט) בבדיעבד אם בירך בורא פרי העץ יכולים לסמוך על הבה"ג וא"צ לחזור ולברך שהכל.

אולם שיטת התוס' ברכות ל"ח ע"א ד"ה האי דלא כבה"ג אלא דעתם שכל דבש אפילו לא מעורב במים מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. (עי' בטור סימן כ"ב ובב"י (שם) ובט"ז סימן ר"ב ס"ק ה' ובצל"ח ברכות דף ל"ח).

הריטב"א בספר הזכרון (פ"א אות כ') כתב דמזה שכתב התורה "זית שמן" יש ללמוד שברכת השמן היא כמו הזית בורא פרי העץ, ולפי"ז י"ל גם לגבי דבש תמרים שברכתו בורא פרי העץ וכדעת הבה"ג הנ"ל המובא בתוס' ברכות ל"ח ע"א ד"ה האי דובשא. אולם יש לומר לאידך גיסא דדווקא על שמן מברכין בפה"ע משום שכתוב "זית שמן" הפרי והיוצא ממנו אבל לגבי דבש תמרים לא כתוב ארץ תמר דבש אלא דבש בלבד אין הדבש בכלל הפרי. ראוי לציין מה שהגמ' אומרת דדבש תמרים "זיעה בעלמא הוא" מפרש הראב"ה בסימן ק"ד "שעמא דלמשקה קאי" ומתבאר מדבריו דהגדר של פטור זיעה יסודו משום דפרי עומד לאכילה ולכן מברכין בפה"ע, משא"כ משקה ברכתו שהכל ומכיון דלמשקה עומד לכן ברכתו שהכל.

בס' טעמא דקרא (להגר"ח קניבסקי שליט"א) בפרשת עקב הקשה למה קראה התורה התמרים בשם דבש הרי קי"ל דדבש תמרים זיעה בעלמא הוא ואין עליו שם פרי? וכתב בס' מגדנות נתן פרשת עקב לתרץ דאה"נ אין על היוצא שם גוף הפרי וי"מ לענין ברכה דהוא כניעה ומבדך שהכל ולענין ביכורים שצריך פרי והיוצא מתמרים לא נחשב לפרי, אבל בפסוק בפרשת עקב הרי נאמר לשבח ארץ ישראל ועיקר הנרצה מן התמרים הוא הדבש כמש"כ הרע"ב בביכורים פ"א מ"י דלכן אין מביאין ביכורים אלא מתמרות שבעמקים שהם יותר מלאים בדבש והנרצה מתמרים הוא הדבש שהרי התורה קוראת לתמרים דבש, פירוש דכשהתורה מדברת על שבח ארץ ישראל קראה לתמר עודיאל –**חומריה עברין דבש**, אלא דמ"מ לאחר שיצא ממנו בר אינו בשם הפרי משום דהיוצא לאו כמותן, משא"כ בזיתים כתוב **זית שמן** משום דהפירוש בזית שמן הוא זית אגור, שאוגר שמנו לתוכו, וזהו השבח שבו כמובא בירושלמי דכל הזיתים הגשמים יורדין עליהן, לשבח השמן היוצא מהן אלא אם הזית שהוא אוגר שמנו לתוכו ולכן כתוב זית שמן.

עקרי הענין

הרב נחום זאב רוזנשטיין

נאמר בפרשת ואתחנן דברים ח ו-ח "ושמרת את מצות ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אתו", "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה וכו', "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" דבש הוא דבש תמרים. ראה רש"י ברכות מא ב ד"ה דבש, ובערובין ד ע"ב כל דבש האמור בתורה דבש תמרים, וכ"כ החנוך מצוה קיז. ועי' שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תתקסב (תקכז). **פסוק זה בא לשבח ארץ ישראל שיש בה את שבעת הפירות חשובים האלה** ראה ברכות מא ע"א ורש"י ד"ה ופליגא, וראה בריקאנטי על התורה שם שכתב "אין לומר שכוונת השבח היתה כפי הפשט לבדו, כי באחד מן המקומות שבחוצה לארץ שבעה מינים אלו לרוב מאד, אמנם נשתבחה בשבעה מינים רמז לשבעה ימי בראשית, והארץ הנזכרת כלולה מכולם, ועוד כי נכלל בחטה כוסמת, ובשעורה שבולת שועל ושיפון, הרי בין הכל עשרה, ועתה הבן השבח", עכ"ל. **ולפיכך יש חשיבות יתרה בפירות אלה, בנוגע להקדמתם בברכה לגבי פירות אחרים** ראה לקמן, **וכן קבעו מחמת חשיבותם ברכה מיוחדת אחר אכילתם ברכת מעין שלוש. אף את הביכורים אין מביאים אלא מפירות שהם שבח ארץ ישראל, והם שבעת המינים** בכורים פ"א מ"ג ועי"ש בירושלמי, **במאמר זה נעסוק בעיקר בדין קדימות שבעת המינים בברכות.**

בנוסף לכך למדו מפסוק זה באסמכתא, שיעורי נפח וזמן וראה הקדמת פירוש המשניות לרמב"ם ששיעורי ההלכה הללו אינם מענין הכתוב, שאינו מדבר אלא בשבח ארץ ישראל, והדרשה אסמכתא בעלמא, **בעניני הלכה שונים** ראה ברכות מא ע"א ועירובין ד ע"א, **כמו שאמר רבי חנין "כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר, חטה - פת חטין לאכילת פרס** [כלומר לענין טומאת הנכנס לבית המנוגע ולבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס, קי"ל דאכילה זו היא דוקא פת חטין ששיעורו מועט מפת אחר מפני שנאכל מהר], **שעורה - לעצם כשעורה לטומאה, גפן - כדי רביעית יין לנזיר, תאנה - כגרוגרת להוצאת שבת, רמון - לכלי בעלי בתים שנקבו כרמונים לטומאה, ארץ זית שמן - ארץ שרוב שיעוריה כזיתים, דבש - ככותבת הגסה ביום הכפורים".**

כאמור כל המוקדם בפסוק זה - ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש - מוקדם לברכה. ברכות מא א, רמב"ם שם, טוש"ע שם ד, **שהפסוק בא לשבח את ארץ ישראל שיש בה פירות החשובים הללו, ומנאם כסדר חשיבותם** רש"י שם, **אלא שלר' יהודה והפוסקים כמותו המדובר הוא אפילו כשאחד מהם חביב יותר, ולחכמים והפוסקים כמותם, שחביב קודם למין שבעה, המדובר הוא בששניהם שוים בחביבות** ב"י וט"ז ס"ק ג ומג"א ס"ק ה. **ארץ השניה - ארץ זית שמן וגו' - הפסיקה הענין, וכל הסמוך לארץ זו חשוב יותר מהמאוחר ממנו לארץ ראשונה, ולפיכך תמרים וענבים התמרים קודמים, שהם שניים לארץ, שדבש האמור בתורה הוא דבש תמרים** ע"י ירושלמי בכורים פ"א ה"ג, **וענבים הם שלישים לארץ** גמ' שם ב ורש"י: תמרי ורמוני וכו', רמב"ם שם, טוש"ע שם. **ודוקא שאוכל ענבים כמות שהם, אבל אם עשה מהם יין, שקובע ברכה לעצמו, ברכת בורא פרי הגפן חשובה יותר וקודמת לברך עליו תחילה** הגהות סמ"ק סי' קנא, טור ורמ"א בשו"ע שם. ועי' באור הגר"א ס"ק יב שדומה לברכת בורא פרי העץ לגבי שהכל, **וקודמת אפילו לזית, שהוא ראשון לארץ השניה** טור שם.

כל הנאמר סמוך לארץ ראשונה קודם להנאמר סמוך לארץ שניה, מאחר ששוים בסמיכה לארץ, ולפיכך חטה וזית חטה קודמת, שחטה ראשונה לארץ ראשונה וזית ראשון לארץ שניה, וכן שעורים ותמרים שעורים קודמים, ששעורים שניים לארץ ראשונה ותמרים שניים לארץ שניה תוס' מא ב, טור ורמ"א בשו"ע שם.

וכך נאמר במשנה ברכות פ"ו מ"ד, **ובגמרא** מא ע"א **"היו לפניו מינים הרבה, רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין משבעה [המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל] מברך עליו, וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה. ונחלקו בענין זה האמוראים** שם בגמרא מ"א ע"א. **עולא אמר שהמחלוקת היא בשברכותיהם שוות, כגון זיתים ותפוחים, ששניהם ברכתם בורא פרי העץ ובא לפטור שניהם בברכה אחת, שרבי יהודה סובר מין שבעה עדיף, ומברך על הזיתים ופוטר את התפוחים, וחכמים סוברים מין חביב עדיף, ו"איזה שירצה" שאמרו חכמים, היינו החביב עליו ורוצה בו יותר, אבל בשאין ברכותיהם שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה, ויש מהאמוראים שסובר שאף באין ברכותיהם שוות נחלקו על איזה מהם יברך קודם, על מין שבעה או על החביב** ראה גמרא שם מא ע"א וברש"י.

בדעת עולא כשאין ברכותיהם שוות, שמברך על זה וחוזר ומברך על זה, נחלקו ראשונים: יש מפרשים שאין שום מעלה ועדיפות לאחד כנגד השני, לא מעלת מין שבעה לרבי יהודה ולא מעלת החביב לחכמים, שאין זו מעלה מה שמקדים אחד לשני אלא אם כן נפטר השני בברכתו, אלא מברך על איזה שירצה תחילה, אפילו על זה שאינו לא ממין שבעה ולא החביב עליו ראבי"ה ברכות סי' קטז, רא"ש שם סי' כה, וכ"כ שם בדעת רש"י והרי"ף ורב שמעיה, ועי' מג"א סי' ריא ס"ק ב בדעתו. **ויש מפרשים ש"מברך על זה" היינו על החביב לו, שבאין ברכותיהם שוות רבי יהודה מודה לחכמים שהחביב קודם** תוס' שם ד"ה אבל, תר"י שם, רשב"א שם בשם רב האי גאון והסכים לו. ועי' באור הגר"א סי' ריא ס"ק ד. **ויש מפרשים ש"מברך על זה" היינו על זה שממין השבעה, שבאין ברכותיהם שוות חכמים מודים לרבי יהודה שמין שבעה עדיף** מרדכי שם סי' קלב, להבנת הב"י והב"ח סי' ריא בדעתו. ועי' ראבי"ה ברכות שם: "ונראה שהוא - הר"ח - מפרש דאם אין שוים בברכות גם חכמים מודים שמברך על מין שבעה", אלא שהדברים שם מגומגמים וסותרים. ועי"ש בהגהות רח"נ דמביצר.

להלכה נחלקו ראשונים: רוב הראשונים פוסקים כרבי יהודה, שמין שבעה עדיף מחביב תר"י בשם הגאונים והסכים להם, רשב"א בשם הראב"ד והסכים לו, תוס' שם ד"ה אבל, בה"ג ברכות פ"ו, רא"ש שם, סמ"ג עשין כז, הגמ"י פ"ח הי"ג בשם מורו ורבנו שמחה, מרדכי שם סי' קלב, **וכך פוסק הטור** ס' ריא, **והשו"ע** שם סעיף א. **אלא שנחלקו כאשר אין ברכותיהם שוות. א. יש שפסקו שבאין ברכותיהם שוות, איזה שירצה יקדים, ואפילו אינו חביב, ואפילו אם השני הוא ממין שבעה** רא"ש שם, וכעולא לפירושו, **וכך הובא בדעה הראשונה בשו"ע** שם, **ב. יש שפסקו שבאין ברכותיהם שוות החביב קודם, ועדיף ממין שבעה** תוס' ותר"י ורשב"א ומאירי שם, כפירושם בעולא, **וכך נפסק בדעה השניה בשו"ע** שם. **וכך נוטה דעת הפוסקים להלכה ולמעשה** עיין ב"ח שכתב שכ"ד רוב הפוסקים, וכן פסק בסדר בה"נ להרב פ"י אות ח, וכ"כ בבאור הלכה של המ"ב שם שכן עיקר למעשה. [דעת שלישית הובאה במרדכי שלפי הב"י והב"ח שם סבר שאף באינן שוות מין שבעה קודם, שלדעת המרדכי רבנן מודים לרבי יהודה באינן שוות, וכ"מ בראבי"ה בשם ר"ח, עי' לעיל, הגהות סמ"ק סי' קנא ממשמעות לשון הסמ"ק שם כמו שהוא לפנינו, ובטור וב"ח כתבו בשם סמ"ק שחביב עדיף].

ולדעת הרב האי גאון הביאו הרשב"א ברכות שם **והגמ"י** פ"ח הי"ג, **והרמב"ם** פ"ח הי"ג, עי"ש בכ"מ ובב"י וב"ח שם בדעתו, **הלכה כחכמים, שלעולם החביב קודם למין שבעה, בין בברכותיהם שוות ובין שאינן שוות** וכ"כ האשכול הוצ' רצב"א ח"א עמוד סו, ועי"ש בנחל אשכול, או"ז ח"א סי' קנו, שמ"ק ברכות שם. **והגר"א** באור הגר"א שם ס"ק ו בדעת הרמב"ם **ביאר בדעתם שבברכותיהם שוות אין שום מעלה וקדימה, ומברך על אחד מהם איזה שיהיה ופוטר את חברו, ובאין ברכותיהם שוות הוא שפסקו שהחביב עדיף,** עיין שם בגר"א שכתב שבברכותיהם שוות לא נחלקו חכמים ור"י כלל לדעת חד אמר בגמ', ולא שייך בהן קדימה. [וההבדל של רבי יהושע בן לוי בין דעתו לאכול פת לאין דעתו לאכול פת לא הוזכר בפוסקים עי' ראשונים ופוסקים הנ"ל].

חטה ושעורה שקודמים להמאוחרים מהם בפסוק, היינו שעשה מהם תבשיל או פת, שברכתם בורא מיני מזונות או המוציא, אבל הכוסס את החטה, שברכתה בורא פרי האדמה, אינה קודמת לבורא פרי העץ, שבורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, שהיא מבוררת יותר בה"ג ברכות פ"ו, שו"ע שם ה. ועי' לעיל שיטת הסוברים שבורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, **או לפי שחטה הכתובה בפסוק לא בכוסס הוא אלא בפת, שהרי כתוב אחר כך: ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם** דברים ח ט, **ולכן אין קדימה לכוסס חטה על בורא פרי העץ** חי' רשב"א ברכות שם. ועי' ב"י שהטור נסתפק בשני הטעמים האלה, וצ"מ להרא"ש שאין בורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, עי' לעיל, שלטעם הראשון כאן חטה קודמת, ולטעם השני י"ל שגם הראש יודה. ועי' מג"א ס"ק ח. **יש שכתבו שאף על פי שאין החטה קודמת לבורא פרי העץ, אבל אף בורא פרי העץ אינה קודמת, אלא יקדים החביב, ואם שניהם שוים בחביבות החטה קודמת, שהיא קודמת בפסוק** כ"מ ממג"א סוס"ק ח ויג, וכ"כ במ"ב ס"ק כז בדעתו, **ואפילו להסוברים שבאין ברכותיהם שוות אין עדיפות ומעלה לאחד לגבי השני** עי' לעיל בדעת הרא"ש, **יש שכתבו שמודים בזה, שדוקא במין שבעה, לגבי פירות אחרים שלא הוזכרו בפסוק כלל, שלא מצינו להם מעלה בפסוק בהקדמה, לכן אף אנו לא נקדים אותם, ואין מעלתם אלא בברכותיהם שוות, שהאחד פוטר את חברו, אבל כששניהם מין שבעה והכתוב הקדים אחד לחברו, אף אנו נקדימנו** עי' ט"ז ס"ק ג ומג"א ס"ק ב. **ויש סוברים שאף כאן אין עדיפות בכוסס החטה משום הקדמתה בפסוק, כיון שאין ברכותיהם שוות, ואיזה שירצה יקדים, ודוקא בברכת בורא מיני מזונות יש חשיבות על שאר המינים** באור הגר"א ס"ק טו. ועי' מ"ב ס"ק כז ושער הציון שלו ס"ק יז. **ומכל מקום אם החטה חביבה יותר, יברך עליה קודם** סדר בה"נ להרב פ"י סי' יא, ונראה שסובר שאם שניהם שווים בחביבות יקדים בורא פרי העץ, מ"ב ס"ק כז.

ברכת בורא מיני מזונות קודמת אף לברכת היין, שהיא חשובה מהם תבשיל או פת, שברכתם בורא מיני מזונות או המוציא, אבל הכוסס את החטה, שברכתה בורא פרי האדמה, אינה קודמת לבורא פרי העץ, שבורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, שהיא מבוררת יותר בה"ג ברכות פ"ו, שו"ע שם ה. ועי' לעיל שיטת הסוברים שבורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, **או לפי שחטה הכתובה בפסוק לא בכוסס הוא אלא בפת, שהרי כתוב אחר כך: ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם** דברים ח ט, **ולכן אין קדימה לכוסס חטה על בורא פרי העץ** חי' רשב"א ברכות שם. ועי' ב"י שהטור נסתפק בשני הטעמים האלה, וצ"מ להרא"ש שאין בורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, עי' לעיל, שלטעם הראשון כאן חטה קודמת, ולטעם השני י"ל שגם הראש יודה. ועי' מג"א ס"ק ח. **יש שכתבו שאף על פי שאין החטה קודמת לבורא פרי העץ, אבל אף בורא פרי העץ אינה קודמת, אלא יקדים החביב, ואם שניהם שוים בחביבות החטה קודמת, שהיא קודמת בפסוק** כ"מ ממג"א סוס"ק ח ויג, וכ"כ במ"ב ס"ק כז בדעתו, **ואפילו להסוברים שבאין ברכותיהם שוות אין עדיפות ומעלה לאחד לגבי השני** עי' לעיל בדעת הרא"ש, **יש שכתבו שמודים בזה, שדוקא במין שבעה, לגבי פירות אחרים שלא הוזכרו בפסוק כלל, שלא מצינו להם מעלה בפסוק בהקדמה, לכן אף אנו לא נקדים אותם, ואין מעלתם אלא בברכותיהם שוות, שהאחד פוטר את חברו, אבל כששניהם מין שבעה והכתוב הקדים אחד לחברו, אף אנו נקדימנו** עי' ט"ז ס"ק ג ומג"א ס"ק ב. **ויש סוברים שאף כאן אין עדיפות בכוסס החטה משום הקדמתה בפסוק, כיון שאין ברכותיהם שוות, ואיזה שירצה יקדים, ודוקא בברכת בורא מיני מזונות יש חשיבות על שאר המינים** באור הגר"א ס"ק טו. ועי' מ"ב ס"ק כז ושער הציון שלו ס"ק יז. **ומכל מקום אם החטה חביבה יותר, יברך עליה קודם** סדר בה"נ להרב פ"י סי' יא, ונראה שסובר שאם שניהם שווים בחביבות יקדים בורא פרי העץ, מ"ב ס"ק כז.

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי שמואל דוד וואלקין - אב"ד לאקאטש [כ-תרפ"ו] מכתביו

ביאור נפלא למקור היתר אכילת ז' מינים

הנה מצינו בקרא [דברים ח-ח] "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש", ובתרגום פירש עלה: "ארעא חיטין ושערין וגופנין ותאנין ורימונין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש".

ולכאורה כד דייק נחזי, דאיכא ייתור תיבה בהא דנקט "והיא" דהוי שפת יתר, וסגי ליה למיכתב: 'ארעא דזיתהא עבדין משחא ועבדא דבש', ומה אתי למימר בזה.

ונראה לבאר על פי דברי הגמרא בבכורות (ז:) דקתני "היוצא מן הטמא - טמא, והיוצא מן הטהור - טהור וכו', ומפני מה אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן", ופירש רבינו גרשום: שמכניסות אותו לגופן - שיונקין אותו מעשבי ההרים, ואין ממצות אותו מגופן - כשמוציאין אותן, אלא כי היכי דעל נפיק".

ומבואר, דעיקר ההיתר של דבש דבורים הוא משום שהדבש הוא מיץ פרחים הגדל בארץ, והדבורים רק "שייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעשבי טורא" כדאיתא בסוטה (מח:), ומוציאות אותו המיץ מגופן בדיוק כפי שנכנס אליו, בלא שום תוספת הנובעת מגוף הדבורים שהוא טמא, וזה הדגש דאתי למימר האונקלוס בתרגומו: "והיא עבדא דבש", כלומר: הארץ עושה כן, ולא הדבורים.

[א.ה. ודוגמא לדבר שמעתי מידי"נ הר"ב רבינוביץ דאיתא בתוס' בב"ק (נד,ב ד"ה פרי) דבע"ח כיון דגדלים על הקרקע מיקרי גידולי קרקע, יעו"ש, והאריך בזה בקונטרסו משאת בנימין בביאור הדברים עפי"ד הירושלמי שהיות והוא בא מפרחי האילנות יש לו דין כאילנות ומהא ילפינן לדוכתי אחרינא, ע"ש].

יותר וגם קודמת ליין בפסוק טור ורמ"א בשו"ע שם. **ואפילו ברכת מזונות של שעורים, או של שבולת שועל ושיפון שם בכלל שעורים, קודמת ליין** טור שם: החטין ושעורין, רמ"א שם: מחמשת מיני דגן, ועי' מג"א סוס"ק יג ומ"ב ס"ק כד.

אפילו ברכת בורא מיני מזונות על כוסמין ושבולת שועל ושיפון, שאינם ממין שבעה, קודמת לברכת בורא פרי העץ על המינים שהוזכרו בפסוק, כגון גפן ותאנה וכיוצא, שכין שחשובים הם שעושים מהם פת שברכתה המוציא, הם קודמים אפילו כשלא עשה מהם פת הגמ"י פ"ח הי"ג בשם מורו, ב"י ריא, וציין כן גם מרמב"ם שם הט"ו בברכה אחרונה, שו"ע שם ו, **ועוד שאף הם בכלל חטה ושעורה שבפסוק** מג"א ס"ק יג, ועי' באור הגר"א ס"ק טז. **יש שכתבו ששבולת שועל ושפון שהם בכלל שעורים** ע"ע הנ"ל, **וכן שעורים עצמם, אין ברכת בורא מיני מזונות שלהם קודמת אלא למינים השוים להם בסמיכה לארץ, כגון לדבש תמרים, ששניהם שניים לארץ, אבל לגבי זיתים, שהם ראשונים לארץ, אינם קודמים** מג"א ס"ק ח ויג, סדר בה"נ להרב פ"י אות יב, **ויש סוברים שלעולם ברכת בורא מיני מזונות קודמת לכל** לבוש שם, מ"ב ס"ק כה ולה בשם אחרונים.

ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות, וכל שכן לשאר ברכות שערי ברכות לר"ש בן חפני באוצר הגאונים ברכות עמוד סט, שבלי הלקט השלם סו"ס קס, אגור הל' ברכת הפירות, רמ"א בשו"ע שם ה, **ואפילו שהדבר השני חשוב או חביב עליו** רמ"א שם.

קיצור סדר המעלות בברכות, הוא: המוציא, בורא מיני מזונות על חטים, בורא פרי הגפן, בורא פרי העץ על זיתים, בורא מיני מזונות על שעורים ושבולת שועל ושיפון סדר זה אמור רק לענין שהגפן קודם לזית וזית לדעה זו קודם למזונות של שעורים, אבל הגפן ושעורים, מזונות של שעורים קודמת ליין, עי' לעיל, ועי' פמ"ג באשל אברהם סוף הסימן - **או: מזונות על שעורים וש"ש ושיפון, הגפן, זיתים** עי' לעיל מחלוקת המג"א והרב עם שאר אחרונים. - **בורא פרי העץ על תמרים, ענבים, תאנים, רמונים, בורא פרי העץ על שאר פירות, בורא פרי האדמה, ברכת שהכל** מג"א ס"ק יג, ועי"ש בפמ"ג אשל אברהם ובמ"ב ס"ק לה.

הנושאים הבאים

עקב -דיני שבעת המינים, ארץ חטה ושעורה (ח' ח')

ראה - יחוד, כי יסיתך אחיך וכו' בסתר (י"ג ז'), קידושין פ' ע"ב

מוסד הרב קוק

חדש

חכמה פנימית וחכמה חיצונית

בין ישראל ליוון עפ"י המהר"ל ובית מדרשו

מכון ירושלים

יומא טבא לרבנן - יצאו לאור

שו"ת התשב"ץ

חלק רביעי

חוט המשולש וספר נופך מכת"י

*

שלחן מלכים

אורח חיים

לרבינו יצחק בואינו זצ"ל ראב"ד ירושלים

יו"ל לראשונה מכתי"ק

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

סגולת שבעת המינים ופירות א"י

הספה"ק מלאים, בשבח סגולת "שבעת המינים" פירות ארץ ישראל המרוממים את השגות האדם ומביאים לידי דביקות בה', ונציין כמה גרגירים מתוקים מדבריהם הקדושים.

ונקדים בדברי הרה"ק **רבי פנחס מקאריץ** ז"ע דאומר שיש קשר מיוחד בין ארץ ישראל – לז' המינים, דז' המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל אין גדלים כולם יחד במדינה אחת, דבמדינה שגדל מין אחד אין חבירו גדל עמו זולת ארץ ישראל. (אמרי פנחס – בפרשתינו).

בספה"ק **הבת עין** (פר' בהר) אומר שז' המינים ופירות א"י מעלה מיוחדת להסומביאים דבקות בה', וז"ל: עיקר כוונת הבורא ית' אשר ברא ענין האכילה, היה רק בשביל בחינת ארץ ישראל מחמת שפירות ארץ ישראל יש להם קדושה גדולה וכשאדם אוכל מפירות ארץ ישראל שהם "ז' המינים" שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ואוכל אותם בקדושת הגוף מעורר ז' מדות העליונים, ונקשר ונדבק לבחי' קדושה עילאה, ובא לבחי' "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים" וגו' ולבחינת אכילה זו צריכים לכסוף ולהשתוקק מאוד יעו"ש.

וכעי"ז כתב **הב"ח** (או"ח סי' ר"ח) שעל כן אנו אומרים בברכת מעין שלוש "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מ"קדושת השכינה ומטהרתה" וזהו ונשבע מטובה, יעו"ש.

וכן בספה"ק **באר מים חיים** (פר' שלח) עה"פ (במדבר טו, יט) "והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'" כתב דברים נשגבים בענין זה, וז"ל: אין 'והיה' אלא לשון שמחה (בר"ר מב, ג) שמחה גדולה ועצומה היא, כי 'באכלכם מלחם הארץ' – תיכף כאשר תאכלו מלחם הארץ 'תרימו תרומה לה'' – יבוא בכם אורות הקדושה, ואש שלהבת תוקד בקרבכם לתת התרוממות וגדולה לקל הכבוד, ולהללו ולברך בשמו, והכל הוא מחמת קדושת הארץ, ש'עיני ה' אלקיך בה תמיד' וההשפעה היא ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י ממוצע, יעו"ש.

הגר"א אייגר מלובלין כתב שהפירות הן קילורין לעינים, וז"ל: עיקר שבח ארץ ישראל נמצא ביחוד בפירות "שבעת המינים" שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ויש לומר שהוא מפני שהפירות מאירין את העיניים כדאיתא (תדבא"ז פט"ז) רבי עקיבא מוסיף כל מיני פירות, שכל מיני פירות מאירין את העיניים.

והכח הזה נמשך ממאמר הכתוב (דברים יא, יב) "תמיד עיני ה' אלקיך בה" וידוע כי עליו יתברך שמו אין שייך לומר שום תואר גופני בעולם, כי אין לו דמות הגוף ולא משיגי הגוף, רק הוא מהשפעתו ית' שפע הארת עיניים ע"י הפירות המאירים את העיניים, ששרש הארה הוא מקדושת ארץ ישראל שעל זה נקרא כביכול עיני ה' אלוקיך בה יעו"ש. (שבט מיהודה - פר' לך).

ובשם צדיקים איתא רמז נפלא להא דקורין פרשה זו – דשבעת המינים - בסמוך לט"ו באב, דהנה ט"ו באב מקביל לט"ו בשבט במחזור השנה [דשניהם מ' יום לפני בריאת העולם דשנה הבאה – זה לפני תשרי וזה לפני ניסן]. ולכן פר' ז' המינים נקראת סמוך לט"ו באב, ודפח"ח.

ונסיים בפנינה נפלאה שאמר הגה"צ **רבי שלמה זלמן עהרנרייך** אב"ד שאמלויא הי"ד, לבאר הא דאמרו חז"ל (חגיגה כז.) "אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון שנאמר כפלח הרמון רקתך, ריקנים שבך מלאים מצוות כרמון". וצריך ביאור למה נקטו דווקא רמון.

ונראה לומר דהנה ארץ ישראל נשתבחה בשבעת המינים כדכתיב בפרשתן "ארץ חטה ושעורה וגפן ורמון ארץ זית שמן ודבש" ואיתא בגמ' (ברכות מא.) כל המוקדם בפסוק קודם לברכה, ומבואר התם דרמון דהוי חמישי לארץ - והוא מאוחר מכולם [דזית אע"פ דהוי השביעי, אבל מוקדם הוא ל'ארץ' השני] יעו"ש, וא"כ רמון הוא הגרוע שבז' המינים.

והנה כמו שיש שבעת מינים המשובחים בארץ הקודש, כמו"כ נמצא בישראל בכללם שבעה מינים, צדיקים ופחותים במעלה מהם עד שבעה זה למטה מזה, והפירות של ארץ ישראל היו מועילים לזכך את האדם ולרוממו ולהביאו לידי יראת שמים, ולכן נמשל הגרוע שבישראל דהיינו הריקנים שבך כרמון, ובא לרמז - אף שהוא גרוע וחוטא, עם כל זה צריכים לקרבו יחד עם הכלל ישראל, כמו ששיבחה התורה גם את הרמון הגרוע, כמו"כ גם הגרוע שבישראל חשוב אצל הקב"ה וצריכין לקרבו. (דרשות לחם שלמה עמ' קכ"א).

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'שבעת המינים'

בחומש דברים, משנה תורה, שבה התורה ומפרטת את כל הקורות את עם ישראל מאז צאתם ממצריים. פרשיות שלמות במשנה תורה חוזרות ומזהירות את בני ישראל על הסכנה הגדולה שתהיה להם בהגיעם אל המנוחה ואל הנחלה בארץ ישראל שלא ישכחו ח"ו את ד' א' ולא ילכו אחרי אלהים אחרים.

מייד אחרי מעמד הר סיני, כאשר בני ישראל לא יכלו לשמוע יותר את קול ד' מתוך האש. והם אומרים למשה רבנו 'אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ד' א' עוד ומתנו'. אומר הקב"ה למשה רבנו שהם צודקים 'היטיבו אשר דברו'. הם באמת לא מסוגלים לזה. לכן 'ואתה פה עמוד עימדי'. אתה תשמע ממני, אני אומר לך ואתה תמסור להם 'את כל המצווה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נותן להם לרשתה'. אתה תעביר ותלמד אותם את כל המצוות והחוקים והמשפטים שהם יצטרכו לקיים בארץ ישראל. ומייד אחר כך הקב"ה מבטיח לבני ישראל שאם ילכו בדרך שהוא מצווה אותם 'למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון'. תקיימו את התורה בארץ ישראל ותאריכו עליה ימים.

כאשר משה רבנו מתחיל ללמד את בני ישראל את 'המצווה החוקים והמשפטים' שהקב"ה ציווה אותו ללמד אותם הוא חוזר ומדגיש להם שמה שהקב"ה מצווה אותם הם יצטרכו 'לעשות בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה'. לקיים את המצוות בארץ ישראל.

משה רבנו מבקש מבני ישראל 'ושמרת לעשות' תקיים את כל מה שהתורה מצווה אותך כדי שיהיה לך טוב בארץ ישראל 'אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר ד' א' לך ארץ זבת חלב ודבש'. שוב הדגשה על קיום המצוות בארץ ישראל.

משה רבנו חוזר ומזהיר את בני ישראל כי כאשר יכנסו וירשו את ארץ ישראל וימצאו הכול מן המוכן: 'ערים גדולות וטובות אשר לא בנית' 'ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת'. 'והישמר לך פן תשכח את ד' א' אשר הוציאך מארץ מצרים'. קיימת סכנה שרוב הטובה יביא ח"ו לשכחת התורה. לכן התורה מצווה את בני ישראל שכל אב ילמד את בנו 'ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים'. 'והקב"ה הוציא אותנו משם 'באותות ובמופתים גדולים' הכול כדי 'למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ'. להגיע לארץ ישראל ולקיים בה את התורה.

הקב"ה מתאר לבני ישראל את טוב הארץ אליה הם הולכים. 'ארץ טובה ארץ נחלי מים עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר'. וכדי לשבח את ארץ ישראל אומרת התורה שהיא 'ארץ חטה, שעורה, גפן, תאנה ורימון זית שמן ודבש'. ארץ ישראל היא חשובה כיוון שיש בה פירות חשובים כאלו.

השבח שנשתבחה ארץ ישראל בשבעת המינים הללו מטיל עליהם הלכות מיוחדות. יש להקדימם בברכה לפני פירות אחרים. ולא זו בלבד אלא שמשום חשיבותם זו קבעו להם ברכה מיוחדת אחר אכילתם. ולא זו בלבד אלא שמצוות ביכורים אין מביאים אלא מפירות שהם שבח ארץ ישראל והם שבעת המינים.

רש"י בברכות מ"א מפרש בזה את המחלוקת של רבי יצחק ורב חנן האם לומדים מפסוק זה את דיני הקדימה בברכות על מין משבעת המינים. רבי יצחק שלומד 'המוקדם קודם לברכה' שסדר שמות הפירות בפסוק קובע את דין הקדימה שלהם. לומד שהתורה באה לשבח את ארץ ישראל שיש בה פירות חשובים כאלו. לכן התורה מונה אותם לפי סדר חשיבותם ולכן לסדר כתיבתם יש משמעות. ורב חנן לומד שאין כאן חשיבות מיוחדת של הפירות הללו. אלא החשיבות היא שבחה של ארץ ישראל, שיש בה פירות כאלו ששיעורי תורה נתלין בהם. שמהם לומדים שיעורים של הוצאת שבת ודיני טומאה. ולכן כיוון שלגבי לימוד השיעורין כולם שווים, המוקדם והמאוחר אין דיני קדימה ביניהם.

להלכה נפסק בשו"ע 'כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה וארץ בתרא הפסיק העניין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא'. ללמדנו כי מי שיותר קרוב לארץ ישראל יש לו חשיבות גדולה יותר.

פרשת שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל מחייבת אותנו להתבונן ולראות עד כמה גודלה חשיבותה של ארץ ישראל שיש בה שבעה פירות כאלו. ההלכות הנובעות מכך מזכירות ומעוררות אותנו לחשיבותה של ארץ ישראל, פלטרין של מלך. על אכילת שבעת המינים נקבעה ברכה אחרונה מיוחדת.על חטה ושעורה אנחנו מברכים ברכת המזון. המשנה בברכות מביאה שרבן גמליאל סובר שגם על תאנים, ענבים ורימונים מברכים ברכת המזון וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש. וכך נפסק בשו"ע 'על חמשת המינים שהם גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש'.

בנוסח הברכה המובא בגמרא בשלמותו מזכירים 'על תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם נא וכו'". הטור כותב: 'על המחיה' הוא מעין ברכת הזן. 'ועל ארץ חמדה' הוא מעין ברכת הארץ. 'רחם' הוא מעין בונה ירושלים. ולמה חשובה כל כך ארץ ישראל, מלמדת אותנו הגמרא בסוטה י"ד. 'דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל ? וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך ? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו לישראל ואין מקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי'.

נכון, נשתבחה ארץ ישראל בשבעת המינים ואנחנו מודים על כך בברכה מעין שלש 'לאכול מפריה ולשבוע מטובה' אבל עיקר ההשתוקקות שלנו לארץ ישראל זה כדי לקיים את מצוות התורה בארץ הקודש. הן את המצוות התלויות בארץ והן את כל שאר התורה כולה. שהרי אינו דומה המקיים את התורה בארץ ישראל למקיימה בחוצה לארץ. וכל הדר בארץ ישראל דומה שיש לו אלוה ושרוי בלא עוון.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

מעלת הת"ח באר"י נלמד משבח אחד המינים

מאורע מופלא תיאר אחד מגדולי הרבנים אודות המבואר בגמ' בברכות [מא,ב] מספרת "רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא, אייתו לקמייהו תמרי ורמוני, שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא (פי': בירך קודם כל על התמרים, ואחר אכילת התמרים אכל הרמונים). אמר ליה רב חסדא: לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק: כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה, (פי': והרי רימון כתוב בפסוק לפני דבש תמרים, ולמה בירכת קודם על התמרים), אמר ליה: זה שני ל"אראי" (פי': הדבש תמרים שני למילה "ארץ" בפסוק), וזה חמישי ל"ארץ" (פי': הרימון חמישי, ומי שסמוך יותר למילה "ארץ" בפסוק - ברכתו קודמת). אמר ליה: מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך" (פי': מי יתן לנו רגלי ברזל, כדי שנוכל ללכת אחריך תמיד ולשמש אותך תמיד).

ותמה, מדוע מצינו דוקא כאן במעשה זה ביטוי ייחודי - "מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך" - בענין הקדימה לברכה, ולא מצינו שאמרו זאת בשום ענין אחר בתלמוד.

אלא, שהפסוק הסמוך לפסוק הז' מינים, מדבר אף הוא בשבח ארץ ישראל: "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת", ובגמרא תענית [ד,א] מצינו: "אמר רב אשי: כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל - אינו תלמיד חכם, שנאמר 'וכפטיש יפוצץ סלע', אמר ליה רבי אבא לרב אשי: אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דכתיב: ארץ אשר אבניה ברזל, אל תקרי אבניה אלא בוניה", ומפרש רש"י: "בוניה - תלמידי חכמים, מקיימו עולם בבניינה".

ויתרה מכך מצינו בגמ' ברכות [ז,א]: "אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב ברזל כברזל יחד, לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו, אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה".

ונמצאנו, שדברי הכתוב 'ארץ אשר אבניה ברזל', מלמדנו שארץ ישראל משתבחת לא רק בפירות שבעת המינים שהיא מצמיחה, אלא גם בתלמידי-חכמים שבה, היונקים מאוירת קדושתה, שהם חזקים ומחודדים כברזל, ואכן מצינו פעמים רבות בשבח תורת אר"י מה גדולה היא.

ומעתה י"ל, שבתחילה סבר רב חסדא שאף שארץ ישראל משתבחת גם בשבח תלמידי-החכמים שבה, כמו שנאמר "ארץ אשר אבניה ברזל", מכל מקום דרגת חשיבותם פחותה מדרגת חשיבות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, וזאת משום ששבח שבעת המינים הוא נאמר מוקדם יותר בפרשה, ואילו שבח תלמידי החכמים מאוחר בפרשה.

עד ששמע את חידושו הנפלא של רב המנונא, שדרגת החשיבות אנה נמדדת לפי סדר הפסוקים, דא"כ הדבש מאוחר הוא, אלא לפי סמיכות השבח למילה "ארץ", ומשום כך אף שהדבש מאוחר בפרשה מן הרימון, הרי מכיוון שהוא שני ל"ארץ" האחרון שבפסוק, מברכים עליו קודם הרימון שהוא חמישי ל"ארץ" הראשון שבפסוק.

מכאן הסיק רב חסדא ששבח ארץ ישראל שמשתבחת בתלמידי החכמים שבה הוא גדול ביותר, כי נאמר "ארץ אשר אבניה ברזל", ואם כן זה ראשון ל"ארץ" בפסוק זה. ולימוד גדול הוא מן הדבש.

וזהו שהביע רב חסדא בייחודיותו לרב המנונא, באומרו: "מאן יהיב לן נגרא דפרזלא", רגליים של ברזל, ונשמשך ונלך אחריך תמיד, כי כדי לינוק היטב מן הארץ אשר אבניה ברזל, צריך לשמש את גדולי התורה היונקים מקדושתה וזיוה, ללכת אחריהם תמיד ב"רגליים של ברזל", ולידבק בהם, מבלי להתעייף ומבלי להפסיק אפילו לרגע, כדי להאיר את עינינו ב"תורת הברזל" שלהם שהיא כפטיש יפוצץ סלע, וזהו שאמר לרבו, אודות הלימוד הגדול שלימדו מן הדבש לידע גודל ערכם של תלמידי החכמים שבארץ ישראל המשובחים כשבעת המינים בה.

פוטו סטודיו

גל פז- רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר
בית האנרגיה

המנעולן הנאמן זאב הורביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר